

The development of early Arabic drama (1847-1900), London and New York 1984, 31-79; Maḥmūd Taymūr, *Talāʾiḥ al-masrah al-ʿArabi*, Cairo n.d., 11-12. (J.M. LANDAU)

NAKKĀSH ḤASAN (PASHA), Ottoman painter (d. 1031/1622?).

Raised and educated in the Topkapı Sarayı, he is one of the few court painters whose names have been successfully attributed to specific manuscripts in 16th and early 17th century Ottoman ateliers. At the same time, his official political career is well documented. The first record of his career appears in a document from 989/1581, where he is identified as assigned to the *ketkhudā* of the Treasurer, ʿOthmān Agha, in the Topkapı Sarayı. He appears in palace payment records as Nakḳāsh Ḥasan in 996/1588, 998/1590 and 1003/1594. By at least 1006/1597, Nakḳāsh Ḥasan is listed as *agha* and again in 1012/1603 he is cited in gift and payment records as *ikinđji kapidđi bashi* Nakḳāsh Ḥasan Agha and again as *Yeni Āeriler Aghasi* Nakḳāsh Ḥasan Agha (Meriç, 56-7). He is said to have been made a *pasha* (Uzunçarşılı, 569, and Tanındı, *Siyer-i Nebi*, 42). His death is recorded as 1031/1622 (Uzunçarşılı, 569). This record indicates that he was a product of the *dewshirme* [q.v.], since an education as a palace page was a common route to such positions (see C.G. Fisher and A. Fisher for more detailed descriptions of palace promotion). If so, this is one of the few clues that at least some pages were trained and/or worked as painters [see NAKKĀSH-KHĀNA]. Tanındı, *Siyer-i Nebi*, 42, reports that in 1014/1605 Nakḳāsh Ḥasan was ordered to “make the Bursa Palace ready” for a visit by Sultan Ahmed I. He also drew the plan for a *tughra* for Ahmed I, now housed in Topkapı Sarayı Müzesi, GY 1394.

The fourteen years that separate the first two dates in his recorded career are those in which specific references and several attributions are made to paintings done by him for royal manuscripts. As early as 990/1582, he is associated with the *Sūr-nāme* (TSK H. 1344). He is also connected with three *Shāh-nāmes* (TSK A. 3592, R. 1300, and Türk ve İslam Eserleri Müzesi 1965). Tanındı notes the reference made to him as the painter by the calligrapher Talʿik-zāde in the colophon of the *Eğri fetḥnāmesi*, otherwise known as the *Shāh-nāme* of Meḥammed III (TSK H. 1609). Finally, his name is associated with the team who produced the monumental six-volume *Siyer-i Nebi* of Murād III (TSK H. 1221, H. 1222 and H. 1223; New York Public Library, Spencer Collection 157, and Chester Beatty Library 419) and the *ʿAdjāʾib al-makhlūkāt* (TSK A. 3632). As his political career advanced, he seems to have closed his active career as a painter.

Bibliography: C.G. Fisher and A. Fisher, *Topkapı Sarayı in the mid-seventeenth century: Bobovi's description*, in *Archivum Ottomanicum*, x (1985 [1987]), 5-81; Carol G. Fisher, *The pictorial cycle of the "Siyer-i Nebi": a late sixteenth century manuscript of the life of Muhammad*, Ph.D. diss., Michigan State University 1981, unpubl.; Rifik Melül Meriç, *Türk nakış sanatı tarihi araştırmaları: I. Vesikalar*, Ankara 1953; Zeren Tanındı (Akalay), *Nakkaş Hasan Paşa*, Kültür Bakanlığı, *Sanat* iii/6 (1977), 14-25; idem, *Siyer-i Nebi: İslām tasvir sanatında Hz. Muhammad'ın hayatı*, İstanbul 1984. İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi*, iii/2, Ankara 1954. (CAROL G. FISHER)

NAKKĀSH-KHĀNA (A. and P.), the name of the Ottoman royal painting atelier.

The *nakkāsh-khāna* has been a source of curiosity for many Ottoman scholars. Although the word *nakkāsh* may be translated in several ways, including “an

artist who embellishes surfaces”, “illuminator of manuscripts”, “an embroiderer”, “wall decorator” (Redhouse, 863), *nakkāsh-khāna* in the 16th-18th centuries seems to refer to the palace scriptorium (Rogers and Ward, 120-4).

The 16th century and later documents portray an organisation of craftsmen under state supervision of the *Ahl-i hıref*. Similar sub-organisations also existed in the provinces for provincial governors. The *Ahl-i hıref* contained workers from a variety of professions; only one of which was the *Djemāʿat-i nakkāshān*, which loosely covered artisans creating designs of a variety of decorative schemes. Quarterly payroll registers for the *Ahl-i hıref* were prepared and several survive (Atil, 30; Meriç, 1953). Registers listing holiday (*bayram*) gifts from master craftsmen to the Ottoman court survive from the 16th and 17th centuries (Meriç, 1963).

Where the *nakkāshān* plied their craft is unknown. Until recently, scholars assumed that painters assigned to royal manuscripts worked within the precincts of Topkapı Sarayı or in its provincial equivalents. Filiz Çağman suggest that this was so at least throughout the 16th century (Çağman). Now it seems likely that, at least from the 17th century, these may have served as gathering spots for commissioned works produced in various parts of the Ottoman empire (Atil, 32). There is no evidence for the placement of a large painting atelier in the palace itself. In his extensive analysis of the palace organisation, Uzunçarşılı noted that such cultural activities as poetry, calligraphy, and music went on in the palace, but fails to mention any painting ateliers. Bobovi made no mention of such an atelier in his detailed description of the Topkapı Sarayı, although this former palace page provides much detail on virtually all rooms identified in the first three palace courtyards. Because of his exacting detail, the existence of the ateliers within the walls of the palace proper is doubtful (Fisher and Fisher, 1987, 118-20). Gülrü Necipoğlu notes that to the left of the first courtyard were extensive artisan shops which seem to have been used by artists involved in the extensive palace repairs (Necipoğlu, 251-3). Finally, Ewliyā Āelebi describes the plethora of guilds and workshops outside the palace walls that are used both by the palace officials and by the bourgeoisie of the town (*Seyāhat-nāme*, i, 607-12).

The disbursement of the workshops has led several scholars to investigate or document the connections of painting ateliers with outlying Şüfi *tekyes* (Fisher, diss., 93-7) where manuscripts were commissioned by Murād III and later transported to Topkapı Sarayı, or with provincial centres such as Bağdād, where manuscripts were made for such patrons as Şokollu Meḥmed Paşa (Milstein, 1984, 130-1, and Milstein, 1990) that may have supplemented the city guild ateliers.

Bibliography: E. Atil, *The age of Sultan Suleyman the Magnificent*, New York 1987; F. Çağman, *Sanat tarihinde doğundan Batıya: Unsul Yücel anısına sempozyum bildiri*, İstanbul 1989; S. Eldem and A. Feridun, *İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı saray taşkilatı adlı eserden notlar*, İstanbul; Ewliyā Āelebi, *Seyāhat-nāme*, i, İstanbul 1896; A. Fisher and C. Fisher, *Topkapı Sarayı in the mid-seventeenth century*, in *Archivum Ottomanicum* (1987); idem, *A note in Muğarnas* (1985); C. Fisher, *The pictorial cycle of the "Siyer-i Nebi"*, diss. 1981, unpubl.; R. Meriç, *Türk nakış tarihi araştırmaları. I. Vesikalar*, Ankara 1953; idem, *Bayramlarda padişahlara hediye edilen san'at eserleri ve karşılıkları*, in *Türk san'atı tarihi araştırma ve incelemeleri*, i (İstanbul 1963), 764-86; R. Milstein,

Sanat Tarihinde

DOĞUDAN BATIYA

[Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri]

İstanbul - 1989, s. 35-46. DN: 51788

SARAY NAKKAŞHÂNESİNİN YERİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Filiz ÇAĞMAN (*)

Osmanlı Sarayı ehl-i hiref teşkilâtının en önemli bölüklerinden olan nakkaşlar, Saraya ait nakış sanatı ile ilgili her türlü işi yapmakla görevliydi. Bunların arasında müzehiplik, musavvirlik, ressamlık, cetvelkeşlik, renkzenlik, yani kitap sanatına ilişkin faaliyetler bulunduğu gibi, kutu, sandıkça gibi ahşap ya da mukavva üzerine yapılan çeşitli taşınabilir eşyanın bezenmesi de önemli bir yer tutuyordu. Şüphesiz Saray nakkaşlarının faaliyeti sadece bunlardan ibaret değildi. En önemli işleri arasında Saray köşklerinin, binalarının bezenmesi için kalemşi desenlerini hazırlamak ve bunları uygulamak bulunuyordu. Bunun dışında, çadırlar, otağlar, halılar, kumaşlar, çiniler gibi, Sarayın gereksinimi olan ve diğer ehl-i hiref bölükleri tarafından üretilen bazı sanat eserleri için desen hazırlamak da Saray nakkaşlarının çalışma alanına girmektedir. Bütün bunlar, özellikle mimari ve diğer sanat faaliyetlerinin alabildiğine çoğaldığı 16. yüzyılda, Hassa yani Saray nakkaşlarına oldukça fazla görev düşüğünü göstermektedir.

Ehl-i hirefin diğer bölüklerindeki sanatçı ve zanaatçılar gibi, yövmiye üzerinden üç ayda bir maaş alan nakkaşların teşkilâtında 16. yüzyıl boyunca bazı değişiklikler gözlemlenir. Kanunî Sultan Süleyman döneminde Saray bütçesine ait bir **müşâherehârân mevâcib** defterinde **cemâat-ı mezkûrân**

be-nâm-agayân başlığı altında mimarbaşı, sakabaşı, helvacıbaşı, çizmeci ve kürkçübaşı ile çadır ve alem mehterbaşlarının yanısıra, nakkaşbaşının da adı geçmektedir.⁽¹⁾

Nakkaşlar bölüğü ve onların başının üstünde özel bir görev olan ve sarayın önemli ağaları arasında yer alan bu nakkaşbaşının Hasan Çelebi b. Abdülcilil olduğu anlaşılır. Aylık ücret aldığı belgelerden kolaylıkla izlenebilen Hasan b. Abdülcilil'in dışında nakkaşlar bölüğünün **sernakkaş** veya **serbölük** olarak adlandırılan bir nakkaşbaşı bulunuyordu.⁽²⁾ Önceleri bu görevi Şah Kulu (ölm. 1556), onun ölümünden sonra da Kara Memi (Mehmed-i Siyah) yüklenmiştir.⁽³⁾

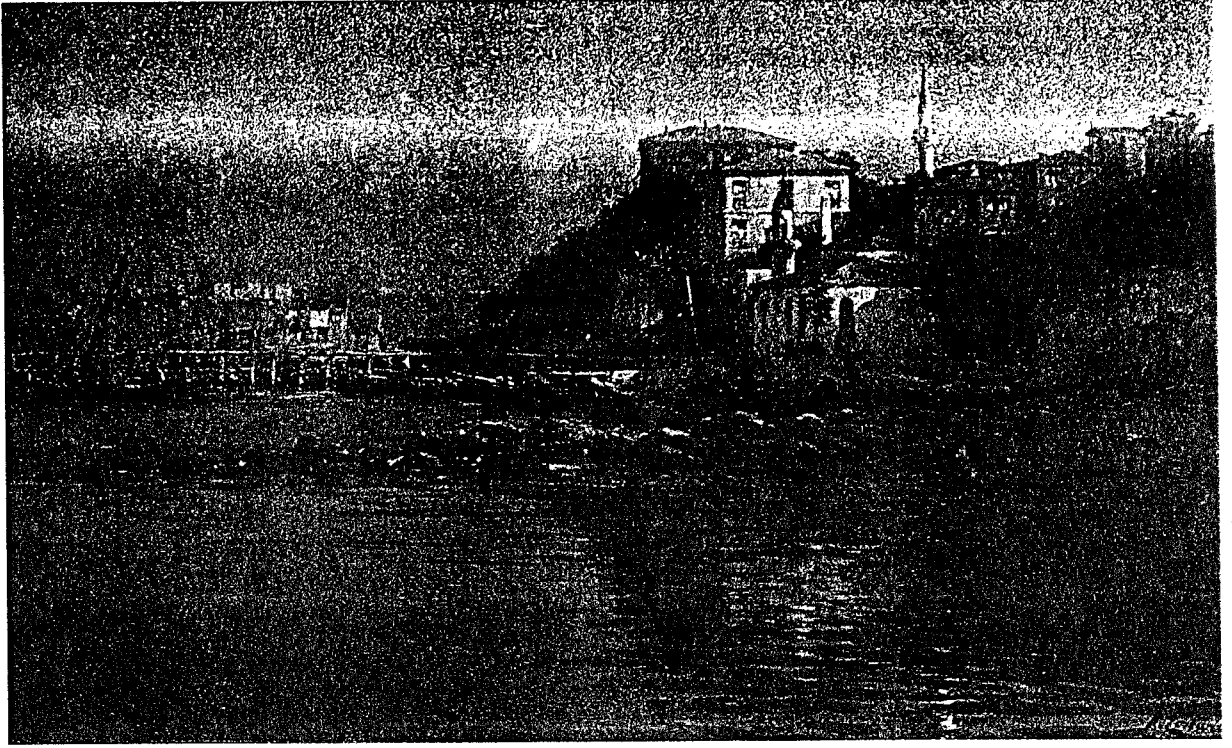
16. yüzyılın son çeyreğinde sayıları hızla artış gösteren nakkaşlar bölüğünde **sernakkaş** veya **serbölük** olarak da geçen bir **nakkaşbaşının** yanısıra, **kethüdâ**, **serbölük**, **seroda-i evvel** ve **seroda-i sanî** gibi idarî görevlerin oluşturulduğu anlaşılır⁽⁴⁾. Ancak, Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki aylık ücret alan ve belirtilen görevlerin üstünde bir mevki olan nakkaşbaşılığın kaldırıldığı dikkati çeker.

16. yüzyılın sonlarındaki teşkilatlanmanın 17. yüzyıl başlarında da sürdüğü ve giderek sanatçı sayısının azalmasıyla orantılı olarak sadeleştiği gözlem-

(*) Dr. (Topkapı Sarayı Müzesi Uzmanı)

7

nakkashane

Fausto Zonaro, Üsküdar Sahili. Tarihsiz, yaklaşık 1896

ve Nakkas Kavramı

Aykut Gürçaglar

SANATSAL MOZAIK, yıl:1, sayı:8 (Nisan-1996) İstanbul, s.14-22.

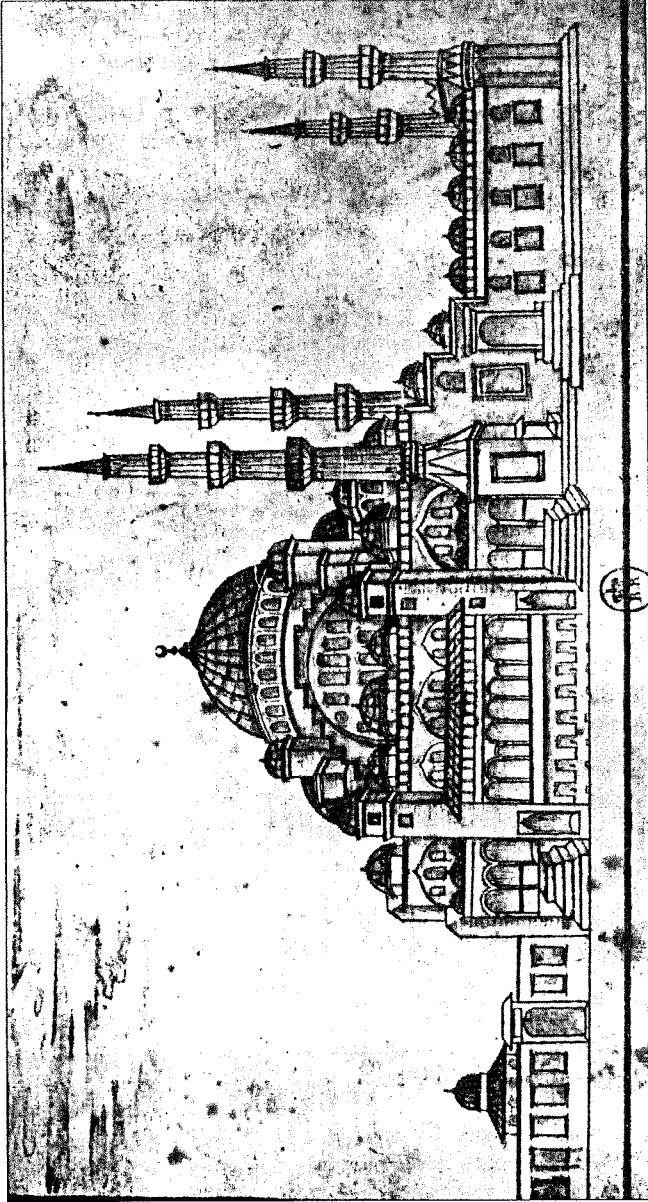
Nakkashane

140077

- 504 ERDOĞAN, Sinem. The *nakkashane*. *Tarih: Graduate History Journal*, 1 (2009) pp.37-69.
(Within the discourse of "classicism" in Ottoman art historical studies, the *nakkashane* has been depicted as a central institution which codified a distinctively Ottoman visual and aesthetic vocabulary.)

MADDE YAYIMLANDIKTAN
GÜBÜRAN

27 Nisan 2014

Süleymaniye Camii

22 TEMMUZ 1997

160077

RİSALE 25

FATİH DEVRİ
SARAY NAKİŞHANESİ VE
BABA NAKKAŞ ÇALIŞMALARI

A. SÜHEYL ÜNVER, İSTANBUL RİSALELERİ
yay.haz. İsmail KARA, cild 4, İstanbul 1995,
s. 249-337 DN: 47983-4

İSTANBUL, 1958

İstanbul Üniversitesi Milli Kültür Eserleri Tesisi Yayını

FETHİN 550. YILINDA İSTANBUL NAKİŞHANELERİ

Yard. Doç. Dr. Nermin Özcan ÖZER

1969 yılında Zonguldak'ta doğdu. 1989 M.S.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi'nden mezun oldu. 1992'de İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki "16. yy Divan Tezhipleri" adlı teziyle yüksek lisansını, 1998'de "Safevi Devri Tezhip Sanatı" adlı teziyle de sanatta yeterliğini bitirdi. 1995'den itibaren de M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Çeşitli dergilerde makaleleri yayımlanmış ve birçok bilimsel toplantılarına katılmıştır.